

kacji. O randze wydawnictwa świadczy też wskazany udział wielu wybitnych historyków prawa z ośrodków krajowych i zagranicznych. W rezultacie przedstawiana księga stała się nie tylko wyrazem uznania i przyjaźni wobec Jubilata, ale również znaczącą pozycją w światowej literaturze romanistycznej.

MAREK KURYŁOWICZ (Lublin)

Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam. Pod redakcją Anny Pikulskiej-Robaszkiwicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, ss. 476.

Tom jest dedykowany pamięci zmarłego w marcu 1997 roku Profesora Jana Kodrębskiego, uczonego, który stworzył ośrodek badań myśli politycznej i prawnej na łódzkim Wydziale Prawa, a jednocześnie wniósł istotny wkład w rozwój nauki prawa rzymskiego. Tak szeroki zakres aktywności prof. Kodrębskiego znalazł odbicie w zakresie przedmiotowym zawartych w księdze opracowań. Artykuły, zebrane w tomie według alfabetycznej kolejności nazwisk autorów, można uporządkować, stosownie do zainteresowań badawczych J. Kodrębskiego, w trzy zasadnicze grupy: antyczne prawo rzymskie, nowożytny losy prawa rzymskiego oraz historia nowożytnej myśli prawnej i politycznej. Uzupełnieniem tego trójpodziału jest kilka tekstów przybliżających problematykę judaistyczną i metodologiczne opracowanie A. F. Grabskiego, *W sprawie mutacji modernistycznej w historiografii*.

Wyraźnie dostrzegalny jest związek pomiędzy tematami znacznej części artykułów, a kierunkami badań J. Kodrębskiego. Punktem ciężkości Jego zainteresowań w zakresie prawa antycznego były historia jurysprudence rzymskiej, wpływy filozofii na prawo oraz relacja pomiędzy chrześcijaństwem a prawem rzymskim. Poznanie tej problematyki wzbogacają: artykuł A. Dębińskiego, *Tematyka prawna w Oktawiuszu Minucjusza Feliksa*, pokazujący jak wczesnochrześcijański pisarz Minucius Felix przedstawił swój obraz i ocenę rzymskich pojęć prawnych; opracowanie F. Longchamps de Berier, zatytułowane *Szacunek dla woli zmarłego na przykładzie rzymskich fideikomisów*, którego autor zwrócił w szczególności uwagę na podobieństwo rzymskich i chrześcijańskich wyobrażeń na temat wierności woli zmarłego; artykuł Rosy Mentraka, *Sobre el concepto de calunnia en las Etimologias de Isidoro de Sevilla*, ukazujący, skąd sewilski biskup czerpał inspirację dla definiowania pojęcia *calunnia* oraz opracowanie W. Mosakowskiego zatytułowane *Azyl kościelny a problem religii w późnym Cesarstwie Rzymskim*. Cenna dla rozważań o wpływie filozofii na prawo rzymskie, jest praca Jana Zabłockiego, *Ze studiów filozofii Aulusa Gelliusa w Atenach*, pokazująca na przykładzie Gellusa, jak w II w. n.e. wyglądało poznawanie przez Rzymianina filozofii w Atenach. Zainteresowanie pozostałymi, zamieszczonymi w Księdze artykułami z zakresu antycznego prawa rzymskiego, umocnić może fakt, że uzupełniają one badania prowadzone od lat przez poszczególnych autorów, przedstawione przez niektórych spośród nich, w formie monografii. Taki charakter mają artykuły: A. Kremera, *Wybrane zagadnienia aestimatum w prawie klasycznym*; J. Krzynówka, *Geneza actio in-stitoria i exercitoria*¹; E. Osaba, *Un rescripto de Gordiano III en materia de dote: C. 5, 14, 3, Imp. Gordianus A. Torquatae*²; T. Palmirskiego, *Positum aut suspensum*; A. Pikulskiej-Robasz-

¹ K. Krzynówka, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy (exercitor) w prawie rzymskim*, Warszawa 2000.

² Esperanza Osaba, *Gordianus rescripts. Rescriptos de Gordiano III en materia dotali digridos a mujeres*, Bilbao 2000.

kiewicz, *Anatocyzm*³; A. Sokali, *Lvcilla ex corpore lvcrvm faciebat. Prostytutka, prostytutka, dom publiczny w starożytnym Rzymie – kwestie terminologiczne*⁴ i W. Dajczaka *Użycie zwrotu bona fides przez jurystów rzymskich przy ocenie mocy wiążącej postanowień kontraktowych*⁵.

Ścisły związek prac poświęconych nowożytnym losom prawa rzymskiego z zainteresowaniami J. Kodrębskiego ilustruje już, fakt, iż wśród zawartych w tomie opracowań z tego zakresu znajdujemy Jego tekst poświęcony swojemu poprzednikowi na łódzkiej Katedrze Prawa Rzymskiego, zatytułowany: *Borys Łapicki (1889 – 1974)*. Przedstawioną przez J. Kodrębskiego w pracy *Prawo rzymskie w Polsce w XIX wieku*⁶ dyskusję pomiędzy T. Czackim a J. W. Bandtke na temat roli prawa rzymskiego w dziejach prawa polskiego uzupełnia zawarty w księdze artykuł, I. Jakubowskiego, *Kilka uwag o działalności Tadeusza Czackiego jako prawnika*. Losów prawa rzymskiego w I Rzeczypospolitej dotyczą opracowania W. Bojarskiego, *Droit romain comme matière de l'enseignement en Pologne au XVI siècle* i J. Sondla, *Elementy prawa rzymskiego w miejskim prawie karnym w dawnej Polsce*. Wreszcie jako kontynuację prac J. Kodrębskiego można upatrywać opracowania poświęcone XX-wiecznej romanistyce polskiej: M. Kuryłowicza, *Prawo rzymskie w uniwersytetach w Lublinie w latach 1918 – 1977*, M. Zabłockiej, *Z dziejów prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim (Sylwetka Włodzimierza Kozubskiego)* oraz bardzo ogólnie zatytułowany artykuł E. Szymoszka, *Prawo rzymskie wciąż żyje!*, który jest omówieniem wyników ankiety przeprowadzonej przez tego autora wśród około 200 słuchaczy prowadzonych przez niego wykładów na temat „Prawo rzymskie a świat współczesny”. Z punktu widzenia trwającej dyskusji nad kształtem studiów prawniczych użyteczne mogą być, ilustrujące stan świadomości studentów ostatniego roku, opinie uznające, że „prawo rzymskie miało ogromny wpływ na nasz system prawny” (s. 413 przyp. 5), stwierdzenie, że „samo zapamiętanie kilku paremii i prawidłowe posługiwanie się nimi umacnia znacznie autorytet przyszłego prawnika” (s. 414) oraz postulaty „bardziej przystępnego sposobu wykładania” prawa rzymskiego (s. 417). Rozwinięciem odniesień J. Kodrębskiego do sytuacji i znaczenia prawa rzymskiego w XIX – wiecznej Rosji⁷ jest praca M. Jankowskiego, *Rzym a polityka. Alternatywne wybory rosyjskich okcydentalistów na przykładzie Mikołaja Bogolepowa i Sergiusza Morumcewa*.

Trzecia grupa artykułów korespondujących z naukowymi zainteresowaniami J. Kodrębskiego, to opracowania poświęcone historii nowożytnej myśli prawnej i politycznej. W tym zakresie lokują się prace: Z. Rau, *Stan natury i historia w doktrynie politycznej Johna Locke'a*; Z. Rymaszewskiego, *Kilka uwag po lekturze Andrzeja Lipskiego Observationum practicarum*; S. Salmonowicza, *Józefa Soltykowicza (1762 – 1831) mowa przeciwko karze śmierci z 1818 roku. Przyczynki do dziejów polskiego abolicjonizmu*; J. Skomiąta, *Z problematyki legitymizacji władzy w Annales seu Cronicae Jana Długosza*; K. Sójki-Zielińskiej, *Zagadnienia swobody wykładni sędziowskiej w pracach nad Kodeksem Napoleona*; W. Uruszczaka, *Znaczenie angielskiej „chwalebnej rewolucji” z 1688 roku dla Polski i Polaków w XVII i XVIII wieku* oraz W. Wołodkiewicza, *Uwagi o lichwie*, który, pod tak ogólnym tytułem, ułokował szkic poglądów na pobieranie odsetek prezentowanych od czasów klasycznej filozofii greckiej do Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1917 i powiązał je ze refleksją nad ograniczaniem wysokości odsetek w antycznym prawie rzymskim. Sygnalizowane już opracowania z zakresu problematyki judaistycznej to: artykuł J. Goldberga, *Wilhelma Feldmana młodzieńczy debiut o Janie III i polskich Żydach*, w którym przedstawił przemówienie W. Feldmana wygłoszone w synagodze w Zbarażu, w dwusetną rocznicę odsieczy wiedeńskiej, prezentujące stosunek Jana III Sobieskiego do Żydów jako bardzo przychylny i karcące Żydów za brak dostatecznej wdzięczności; opracowa-

³ A. Pikulska-Robaszkiewicz, *Lichwa w państwie i prawie republikańskiego Rzymu*, Łódź 1999.

⁴ A. Sokala, *Meretrix i jej pozycja w prawie rzymskim*, Toruń 1998.

⁵ W. Dajczak, *Zwrot bona fides w rozstrzygnięciach dotyczących kontraktów u prawników rzymskich okresu klasycznego*, Toruń 1998.

⁶ J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990.

nie P. Korzeca, *Sprawa Steigerta*, ukazujące wielowątkową historię, zakończonego uniewinnieniem, procesu żydowskiego studenta, oskarżonego o próbę zamachu na prezydenta S. Wojciechowskiego oraz artykuł J. M. Modrzejewskiego, *Espérances et illusions du judaïsme alexandrin* prezentujący antyczne źródło terminu diaspora i aleksandryjskie doświadczenia Żydów, którzy kierując się zasadami wiary, pragnęli zachować odrębność względem politycznego i kulturowego otoczenia.

Naszkiecowane powiązanie pomiędzy tematyką książki i dorobkiem naukowym J. Kodrębskiego znakomicie ilustruje rozległość Jego zainteresowań badawczych i inspiracyjne walory jego dorobku. Osobę prof. J. Kodrębskiego przybliży także bibliografia Jego prac sporządzona przez T. Fijałkowskiego oraz poprzedzający ją wstęp napisany przez A. Pikulską – Robaszkiewicz. Można zatem uznać, iż prezentowana książka, wzbogacając literaturę prawnohistoryczną, bardzo dobrze spełnia swój cel podstawowy – wyrażenie szacunku ś. p. profesorowi Janowi Kodrębskiemu.

WOJCIECH DAJCAK (Poznań)

Józefa Méléze-Modrzejewski, *Żydzi nad Nilem. Od Ramzesa II do Hadriana*, z francuskiego przełożyła Joanna Olkiewicz, Biblioteka Zwojów. Tło Nowego Testamentu. t. III, The Enigma Press, Kraków 2000, ss. 350 + 2.

Z dużym zainteresowaniem należy odnotować fakt publikacji polskiej wersji książki Józefa Méléze – Modrzejewskiego pt. *Żydzi nad Nilem. Od Ramzesa II do Hadriana*. Książka miała już swoją światową premierę w języku francuskim (*Les Juifs d' Égypte. Ramses II à Hadrien*, Paryż 1991) oraz po angielsku (*The Jews of Egypt from Ramses II to Emperor Hadrien*, Philadelphia – Jeruzalem 1995). Szkoda wszak, że szerokiemu kręgowi polskojęzycznych Czytelników praca jest oferowana w odległym, od pierwszego wydania, czasie.

Materia prezentowanej książki, stosownie do jej tytułu, dotyczy dziejów tkwiącego w kulturze helleńskiej judaizmu aleksandryjskiego od czasów Ramzesa II (w XIII wieku pne), poprzez założenie Aleksandrii w 331 r. pne i podbój Egiptu w 30 r. pne, po czasy filozoficzno – ideologicznego umacniania władzy cesarskiej przez Hadriana i antyrzymskiego powstania lat 115 – 117. Przyjęta cezura czasowa daje Autorowi możliwość poparcia tezy o judeo - aleksandryjskich korzeniach chrystianizmu koptyjskiego rodzącego się na przełomie II. i III. tysiąclecia. Jak anonsuje sam Autor książka traktuje o fundamentalnych dla narodu żydowskiego perypetiach kolonii judejskiej w Egipcie tego okresu.

Oczekiwania czytelnika mogą być tym większe, że Autor jest nie tylko znawcą prawa rzymskiego i innych praw antycznych, specjalistą w zakresie historii starożytnej, niegdyś wprost związanym z Uniwersytetem Warszawskim (uczeń profesora Rafała Taubenschlaga), ale także wieloletnim profesorem Sorbony i École Pratique des Hautes Études, badaczem i propagatorem dziewiętnastowiecznej gałęzi nauki – papirologii¹.

Baza źródłowa opracowania o tak szeroko zakreślonych ramach czasowych jest, z założenia, imponująca. Wśród tekstów towarzyszących Autorowi jako badaczowi historii Żydów tego okresu, poza podstawowymi i powszechnie powoływanymi: Starym (w wersji Septuaginty) i No-

¹ Spuścizna naukowa papirologicznych zainteresowań R. Taubenschlaga i jego kontynuatora J. Méléze-Modrzejewskiego przejawia się – między innymi – w wydawanym w Warszawie od 1952 r. specjalistycznym periodyku pt. *Journal of Juristic Papyrology*.